

Neoprotestáns fundamentalizmus és katolikus integralizmus: „meglepő ökumenizmus”

„A pápa gyűlöli az amerikai konzervatívokat - mondta nekem egy pap. Burke lefokozása [a konzervatív Raymond Lea Burk bíboros elmozdítása az Apostoli Szignatúráról], tette hozzá, morális megrázkódtatáshoz vezetett az amerikai papság körében: »Ettől fogva tudtuk, hogy célkeresztbe kerültünk.«”²

Az idézett mondatokat a Catholic World News alapítója és a Catholic Culture internetes portál hírigazgatója tekintette megfelelő illusztrációnak a La Civiltà Cattolica folyóiratban az amerikai fundamentalista neoprotestánsok (evangelikálok) és a katolikus integralisták közötti szövetségkötés kritikáját nyújtó tanulmány háttérének boncolgatása közben.³

Az idézett pap szavai Ferenc pápa szándékait illetően - mondanunk sem kell - távolról sem tekinthetők megfelelően árnyalt érvelésnek, azonban az említett tanulmány által kiváltott indulatok mélysége és kontextusa vonatkozásában nagyon is iránymutatók. A tény, hogy a La Civiltà Cattolica egyes számai - egyedüli folyóiratként - a Vatikán Államtitkárságának jóváhagyásával jelenhetnek csak meg, továbbá mivel az ominózus tanulmány szerzői Ferenc pápával köztudomásúlag bizalmas viszonyt ápolnak, még inkább hozzájárult a döbbenethez. (A jezsuita Antonio Spadaro a folyóirat főszerkesztője, Marcelo Figueroa pedig a Szentszék hivatalos lapjának, a L'Osservatore Romano argentin kiadásának főszerkesztője.) „Nem alaptalan azt feltételeznünk, hogy ez a tanulmány a pápa saját gondolatait tükrözi. Ez rémisztő” - fogalmaz a fentebb idézett szerző. Az American Catholic szerzője még tovább megy, amikor a következőképpen szólítja meg a pápát a tanulmány apropóján: „Amivel házalsz, az nem katolicizmus. Visszaélsz a legmagasabb hivattal, a piti balos politikád és rosszindulatú céljaid érdekében, ezért elemi kötelessége minden lojális katolikusnak számon kérnie ezt rajtad, a legjobb képességei szerint akadályoznia téged, és mindent megtennie, hogy megőrizze a Hitet tőled.”⁴

A Szentszék fémhivatalos lapjának tekinthető Civiltà kétségkívül napjaink egyik leforróbb vitájában tett közér állásfoglalást. A Ferenc és az Egyesült Államok katolikus hierarchiája közötti turbulens viszony közismert. A tény, hogy a pápával példátlan szócsatába bonyolódó Donald Trump hatalomra jutásában a – fehér – katolikusok meghatározó szerepet játszottak (többségük Trumpra adta le szavazatát), szemléletesen demonstrálja e feszültség intenzitását. A Commonweal egyik írása szerint a Civiltà tanulmánya e viszony legújabb fázisát jelzi.⁵ A Civiltà tanulmányával foglalkozó Commonweal-írás szerzője is megdöbbenését fejezi ki, amiért Ferenc kritikussai nem képesek felfogni: Ferenc laicitásról vallott nézetei nem az „állam és egyház szigorú elválasztását” jelentik, hanem „a politikai hatalom és a vallási hatalom megkülönböztetését”. Mindeközben „a laicitás legenyhébb koncepciója is elfogadhatatlan számos amerikai katolikus (klerikusok és világi értelmiségiek) számára”. A Civiltà tanulmánya arra mutat rá, hogy szemben a 2. vatikáni zsinat napjaival, amikor az amerikai katolicizmus progresszív szerepet töltött be a liberális demokráciák felé való egyházi nyitás terén, jelenleg egy éppen ellentétes, „politikai neomedievalizmus”-nak tekinthető folyamat zajlik, „egyre erősödő nosztalgia egy politikai augusztinianizmus irányába, ami a temporális szféra (a politika) jogi és intézményes alárendelődését jelenti a természetfeletti (az egyház) tekintélyének”.⁶

Mindez kétségkívül igaz, és önmagában is rendkívüli jelentőségű problémahalmaz, azonban a tanulmány által felvetett kérdések jóval túlmutatnak az egyesült államokbeli katolicizmus és Ferenc pápa közötti vitán. Már csak azért is, mert a feszült viszony, illetve az azt kiváltó problémák korántsem csupán az Egyesült Államokra korlátozódnak.

Kultúrharca és eretnekség

A tanulmány központi gondolata szerint Ferenc pápa a „félelem narratívájával szemben folytat szisztematikus ellenarratívát”, és nem hajlandó „teológiai-politikai legitimációt” nyújtani „azoknak, akik »Szent Háborút« akarnak vagy szögesdróttal koronázott határkerítéseket építenének”. Félreérthetetlen megfogalmazás, amely azonnal globális és magyar „közéleti” fülek számára is érthető összefüggések közé emeli az értekezés mondanivalóját.

A globalizációval szervesen együtt járó „kulturális bizonytalanság” (insécurité

culturelle) által előidézett - és részben mesterségesen gerjesztett - félelem, illetve annak politikai instrumentalizálása, továbbá missziós küldetésüket a vallási elvek jogi normatívává emelésében látó vallási törekvések egymásra találása a nyugati demokráciák szekuláris jellegével szembeni kultúrharc internacionáléjának létrejöttéhez vezetett az elmúlt évek során. Egy olyan nemzetközi szövetkezéshez, melyben - látszólag abszurd módon - egymásra talál egyfelől orosz ortodoxia, római katolikus integralizmus és neoprotesztáns fundamentalizmus, másfelől Vlagyimir Putyin, Donald Trump és például az európai neokonzervatív jellegű vagy egyéb (szélső)jobboldali, illetve antimodernista pártok. A Civiltà írása bevallottan ebben a kontextusban, ezekkel a tendenciákkal szemben fogant, és ez a kontextus magyarázza az általa kirobbantott indulatok részben vallási, részben pedig politikai motiváltságú intenzitását is.

Tény, hogy a tanulmány tartalmaz bizonyos fokú fogalmi leegyszerűsítéseket. Ahogy arra a Commonweal egyik írása is rámutat:⁷ például nem tesz különbséget a fundamentalizmus és az ún. evanglikál mozgalom között, miközben a két halmaz nem fedti teljesen egymást (noha nagyrészt igen). A teológiai „fundamentalizmus” (az idézőjel a leegyszerűsített fogalomhasználatnak szól, amely jelzót az érintett közösségek egy része el is utasítja) nem minden közösség esetében jár együtt politikai ambíciókkal, sőt egyes esetekben apolitikus közösségekről is beszélhetünk. Az észrevétel ugyan jogos, azonban a tanulmány mondanivalójának lényegét illetően nincs jelentősége. Hasonló probléma a fentebb említett kritika szerint, hogy a Civiltà egy kalap alá veszi a különböző konzervatív amerikai katolikus mozgalmakat, egyaránt integralistaként címkézve fel őket. Noha a First Thing folyóirat körül csoportosuló neokonzervatív katolikusok valóban elfogadják a II. vatikáni zsinatot, míg vannak olyan tradicionalisták, akik többé-kevésbé elutasítják azt, ismét azt kell mondanunk, hogy a Civiltà tanulmányának lényege szempontjából ez a kérdés irreleváns, ugyanis e tekintetben mindkét csoportosulás hasonló eszmékhez konvergál. A szerzők vélhetően éppen azért nem szántak bővebb teret tanulmányukban a fogalmi differenciálásnak, mert mondanivalójuk szempontjából annak nem volt kiemelt jelentősége. Az említett kritika szerzője sem emiatt teszi szóvá e definíciós pontatlanságokat, hanem mert megítélése szerint ez ártott az egyébként szerinte is nagyon fontos kérdéseket felvető tanulmány fogadtatásának, éppen azokban a konzervatív körökben, amelyeket támadott. Tény, hogy a tanulmányt támadó kritikák (melyek közül néhányat ebben az ismertetésben is említünk) remek lehetőséget találtak e látszólagos - és

lényegtelen - „pontatlanságokban” az írás hitelességének és szerzői kompetenciájának megkérdőjelezéséhez. Azonban kizártnak tekinthető, hogy a differenciáltabb fogalomhasználat önmagában elegendő lett volna az indulatok semlegesítésére. Ahogy a fentebb idézett egyik kritika is demonstrálja: a törésvonal a vallás és politika, illetve kultúra viszonyának értelmezése kapcsán áll fenn Ferenc pápa és bizonyos fundamentalisták/evangéliumiak/integralisták/traditionalisták között. Ez utóbbi katolikusok számára Ferenc unortodox tanokat képvisel, vagy egyenesen hitehagyó, akitől meg kell védeni a „hitet”. Nyilvánvaló, hogy itt a fogalomhasználat szofisztikáltsága már nem segíthetett volna.

Apokaliptikus geopolitika

A tanulmány az amerikai protestáns fundamentalizmus bemutatásával kezdődik. És a rendkívül határozott hangvétel már itt megfigyelhető. A szerzők szerint az amerikai keresztény fundamentalisták sajátos „teopolitikai vízióval” rendelkeznek. Úgynevezett „keresztény rekonstrukcionizmusuk” (a kereszténység uralmának helyreállítására irányuló törekvés) vagy más szóval „uralmi teológiájuk” (dominionist theology) olykor semlegesnek tűnő terminológiába van csomagolva. Így például a zászlójukra tűzött törekvés, mely szerint „egyházi közösségeiknek több szavuk kell, hogy legyen”, valójában azt jelenti, hogy „befolyásra törekszenek a politikai és parlamenti szférában, illetve az igazságszolgáltatási és az oktatási területeken, annak érdekében, hogy a köznormák a valláserkölcsei normáknak legyenek alárendelve”. Teokratikus szemléletük manicheista jellegét a Civiltà rendkívül erőteljes módon jellemzi. A tanulmány szerint a keresztény rekonstrukcionizmus egyik atyjának tekintett Rousas John Rushdoony lelkipásztor (1916- 2001) - aki Donald Trump elnök stratégiai tanácsadóját, az „apokaliptikus geopolitikát” hirdető Steve Bannont is nagymértékben befolyásolta - tanítása arról, miként kell „az államnak alárendelődni a Bibliának”, „nem különbözik az iszlám fundamentalistákat ihlető logikától”. „Nem szabad elfelejtenünk - folytatódik a tanulmány érvelése -, hogy az ISIS által terjesztett teopolitika ugyanezen a minél előbb előidézendő apokalipsziskultuszon alapszik.”

A „vallásszabadság védelmének” hirdetése ugyancsak kétélű fegyver a fundamentalisták kezében a a tanulmány szerint. Mert ugyan a vallásszabadság - így a szerzők - „nagy veszélyben forog a terjedő szekularizmus miatt”, azonban el

kell kerülnünk a „totális vallási szabadság” fogalmának „az állam szekuláris jellegét közvetlenül támadó”, fundamentalisták által képviselt kiterjesztését.

A tanulmány komoly fenyegetést lát abban, ahogyan a vázolt törekvések egészen konkrét politikai megfogalmazást nyernek. A Church Militant („Militáns egyház”) nevű amerikai internetes portál és mozgalom például szoros analógiát állított fel Donald Trump elnök és Constantinus római császár, illetve Hillary Clinton és Diocletianus római császár között. (Diocletianus uralkodásához köthető az egyik legsúlyosabb, tízéves keresztényüldözés, míg Constantinus közismerten a kereszténység birodalmi vallássá válása útján tett jelentős lépéseket.) Az amerikai választásokat ennek megfelelően „spirituális háborúként” láttatták, Trump győzelmét pedig a hívek imáinak, isteni beavatkozásnak tulajdonították.

A gyűlölet ökumenizmusa?

Az amerikai neoprotestáns fundamentalizmussal kapcsolatos gondolatok után a tanulmány rátér a neoprotestáns fundamentalista (evangelikál) közösségek és a katolikus integralisták között kibontakozóban lévő „meglepő ökumenizmus” bemutatására, amit – a tanulmány szerint – a két irányzatnak a „politikai szféra fölötti vallási befolyás megvalósítására irányuló egybehangzó törekvése idéz elő”. A Civiltà szerint a hitvallásuk terén egyébként „egymás versenytársainak” tekinthető felek közötti „egyértelmű ökumenikus konvergenciáról” van szó. Ez a konvergencia olyan ügyek mentén formálódik, mint az abortusz, az azonos neműek házassága, az iskolai vallásoktatás és egyéb erkölcsi vagy értékrendbeli kérdések. A neoprotestáns fundamentalisták és a katolikus integralisták egyaránt elítélik a hagyományos ökumenizmust, „ugyanakkor támogatják a konfliktusökumenizmust, mely egyesíti őket egy teokratikus állam iránti nosztalgikus álomban”.

A tanulmány a legveszélyesebb perspektívának e törekvések xenofób és iszlamofób vízióját tekinti, „amely falakat akar és megtisztító deportálásokat”. Az ökumenizmus így „paradoxonná változik, a gyűlölet ökumenizmusává alakul át”.

A tanulmány mindezek után rátér arra, milyen „óriási különbség” van e koncepciók, illetve a Ferenc pápa által képviselt ökumenizmus között. „Ferenc geopolitikájának egyik nyilvánvaló aspektusa, hogy nem hajlandó teológiai igazolást nyújtani a politikai hatalomgyakorláshoz, illetve belső vagy külső

ellenségek kereséséhez”, olvashatjuk. Az írás figyelmeztet, hogy ellen kell állni annak a kísértésnek, mely egyfajta isteni jelleget tulajdonítana a politikai hatalomnak, „amit azután az a saját céljaira használ fel”. És itt következnek azok a sorok, amelyek – a tárgyalt fundamentalista ökumenizmus radikális iszlamizmushoz hasonlítása mellett – a legnagyobb felháborodást váltották ki a kritikusokból: „Ferenc el akarja tépni a kultúra, politika, intézmény és egyház közti organikus kapcsolatot.

A spiritualitás nem kötheti magát kormányzatokhoz vagy katonai egységekhez, mivel minden ember szolgálatában kell állnia. A vallások nem tekinthetnek bizonyos embereket esküdt ellenségeknek, másokat pedig örök barátoknak. A vallás nem válhat a domináns osztály védelmezőjévé. Mégis éppen ez a hamis teológiai mellékízzel bíró dinamizmus próbálja a saját törvényét és logikáját ráerőltetni a politikai szférára.”

A tanulmány szerint a „valódi keresztény teopolitikai terv” az emberiség egységének történelmi és civilizatorikus meghatározottságoktól mentes, eszkatológiai jellegű megvalósítását tűzi ki célul. Ebben az elképzelésben XXIII. János pápa elhíresült mondata köszön vissza: „Nem azért vagyunk a Földön, hogy egy múzeumot védelmezzünk, hanem hogy egy virágzó kertet gondozzunk.” A tanulmány katolicizmusfelfogása szerint „a politikai hatalomnak le kell vetkőznie kifakult hitvalló ruházatát, fegyverzetét és rozsdás mellvértjét”, mert a valódi keresztény teopolitikai terv által generált integrációs folyamat olyan – evilági determináltságok által nem korlátozott – „diplomáciai törekvéseken keresztül bontakozik ki, amelyek senkit nem koronáznak meg a »Gondviselés embereként«”. Ezzel szemben a fundamentalista teopolitikai terv az „itt és mostban”, a történelmi és civilizatorikus meghatározottságok által kötött módon kívánja megalapítani „Isten Királyságát”.

A „keresztény Európa/Amerika” manapság sokat hangoztatott (párt)politikai programjának egyértelmű elvetését képviseli a Civiltà. A tanulmány szerint Ferenc pápa „radikálisan elutasítja Isten Királyságának aktiválását itt a Földön abban a formában, ahogyan az a Szent Római Birodalom vagy hasonló politikai és intézményi formák alapját képezte, ideértve a politikai pártokat is”.

Nem csoda, ha mindez értetlenkedő felháborodáshoz vezetett azon politikai és egyházi körökben, amelyek magukat a keresztény politikai hitvédelem és visszahódítás (rekonkvizta és rekrisztianizáció) harcos képviselőiként,

hithőseiként pozicionáltak. E körök – a tárgyalt tanulmány logikája szerint – nem vesznek tudomást arról, talán fel sem mérik, hogy stratégiájuk egyben a „keresztény teopolitika” szükségszerű civilizációs és történelmi korlátok közé szorítását is jelenti. Vagyis nem katolikus (catholicus = egyetemes). És azt sem veszik észre, hogy a „teopolitika” Civiltà által képviselt verziója nem valamiféle elvont spiritualitás: nagyon is az evilági feltételek felhasználásával bontakozik ki – csak hogy nem általuk determináltak. Ezért akar – a tanulmány megfogalmazása szerint – „a Szentszék diplomáciája közvetlen és képlékeny kapcsolatokat kialakítani a szuperhatalmakkal, anélkül azonban, hogy kialakult szövetségi és befolyási hálózatok részévé válna”.

A tanulmány ezen a ponton egyenesen „újpogánysággént” határozza meg a fentebb vázolt fundamentalista gondolkodást, amikor kijelenti: „Egy nép keresztény gyökerei sem értelmezhetőek úgy, mintha az egy származási kérdés lenne. A gyökerek és identitás eszméi nem ugyanazt jelentik egy katolikus és egy újpogány számára.” Mindez egyértelmű állásfoglalás az Európa/Amerika „keresztény gyökereinek” védelmét a bevándorlással és szekularizmussal szembehelyező politikai és egyházi körökkel szemben. Ahogy Ferenc fogalmazott a La Croix-nak adott egyik interjújában: „Igen, Európának vannak keresztény gyökerei. A kereszténységnek kötelessége öntöznie őket, azonban a szolgálat lelkületével, a lábmosáshoz hasonlóan.

A kereszténység kötelessége Európa irányában a szolgálat kötelessége. [...] Nincs helye a gyarmatosításnak.”

A Civiltà fentiekben ismertetett tanulmánya e ponton zárul a korábbiakban már említett módon: azok elítélésével, akik a félelmet aktuálpolitikai célokra használják fel vagy újpogány identitásideológiákból fakadóan szent háború hirdetésében és szögesdrót kerítések építésében látják a „kereszténység” védelmét. Épp e tanulmány szerzője, Antonio Spadaro volt az, akinek P. Adolfo Nicolás Pachón jezsuita generális a Civiltà tavalyi számában már összefoglalta mindazt, ami Ferenc pápa teo- és geopolitikájának lényege: „Eljött az a pillanat, amikor az emberiséget egyetlen egységnek kell tekintenünk, nem pedig egymástól elszigetelt országok halmazának, saját hagyományaikkal, saját kultúrájukkal, előítéleteikkel. Úgy kell tekintenünk az emberiségre, mint amelynek szüksége van Istenre, és egy olyan típusú mélységre, ami kizárólag mindenki egyesüléséből fakad.”⁸

Rendkívül érdekes és fontos lenne persze azt is vizsgálni, akár lehetséges történelmi analógiák alapján is, milyen társadalmi, vallási és politikai formákat vagy akár intézményeket vonna maga után ez a fajta - a civilizatorikus meghatározottságok fölé emelkedő - egységkoncepció, amely „mindenki egyesülésére” irányul. Hiszen míg az evilági determináltságoktól távolságot kíván tartani, eközben mégis ennek a földi világnak és az emberi társadalomnak a működésbeli szükségszerűségei közepette valósul meg. Ám a sokkal kézzelfoghatóbb, mondhatni primitívebb kérdéseket felvető fundamentalista „teopolitika” körüli viták egyelőre elterelik a figyelmet e jóval elvontabb és összetettebb kérdés vizsgálatáról.

Jegyzetek

1 Antonio Spadaro - Marcelo Figueroa: *Evangelical Fundamentalism and Catholic Integralism: a Surprising Ecumenism*, <http://www.laciviltacattolica.it/articolo/evangelical-fundamentalism-and-catholic-integralism-in-the-usa-a-surprising-ecumenism> (2017. november 21.)

2 Phil Lawler: *An ignorant, intemperate Vatican assault on American conservatism*, <https://www.catholicculture.org/commentary/otn.cfm?id=1228> (2017. november 24.)

3 A mondatokat egyébként *A pápa Amerika-ellenességének gyökerei* című Spectator-írásból idézte a szerző: George Neumayr: *The Roots of the Pope's Anti-Americanism*, <https://spectator.org/the-roots-of-the-popes-anti-americanism> (2017. november 22.)

4 Donald R. McClarey: *The Pope Hates US*, <http://the-american-catholic.com/2017/07/15/the-pope-hates-us> (2017. november 22.)

5 Massimo Faggioli: *Why Should We Read Spadaro on "Catholic Integralism"?*, <https://www.commonwealmagazine.org/why-should-we-read-spadaro-'catholic-integralism'> (2017. november 24.)

6 Uo.

7 Editors: *The Religious Right & Wrong. A Valid Critique Gets a Mangled Delivery*, <https://www.commonwealmagazine.org/religious-right-wrong> (2017. november 22.)

8 Antonio Spadaro: *Intervista a P. Adolfo Nicolás, Prepositio General della Compagnia Di Gesu*, <http://www.laciviltacattolica.it/articolo/intervista-a-p-adolfo-nicolas-preposito-generale-della-compagnia-di-gesu/> (2017. november 27.)